

PSIHOLOŠKE IN SOCIALNE ZNAČILNOSTI EVAKUACIJE

Marjan Malešič, Marko Polič, Jelena Juvan

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za družbene vede

Marjan Malešič, Marko Polič, Jelena Juvan
PSIHOLOŠKE IN SOCIALNE ZNAČILNOSTI EVAKUACIJE

Knjižna zbirka VARNOSTNE ŠTUDIJE

Izdajatelj FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE
Za založbo Hermina KRAJNC

Recenzent izr. prof. dr. Marjan Brezovšek

Copyright © po delih in v celoti FDV 2013, Ljubljana.
Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.
Vse pravice pridržane.

Prelom: B&V d. n. o.
Dostopno: www.fdv.uni-lj.si/zalozba

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

351.862.22:159.9(0.034.2)

MALEŠIČ, Marjan

Psihološke in socialne značilnosti evakuacije [Elektronski vir] /
Marjan Malešič, Marko Polič, Jelena Juvan. - El. knjiga. - Ljubljana :
Fakulteta za družbene vede, 2012. - (Knjižna zbirka Varnostne študije)

ISBN 978-961-235-623-1 (pdf)

ISBN 978-961-235-624-8 (ePub)

1. Polič, Marko, 1946- 2. Juvan, Jelena, 1976-
264816640

KAZALO

UVOD	5
OPREDELITEV IN PROUČEVANJE EVAKUACIJE	7
UVOD	7
KRONOLOŠKI RAZVOJ PROUČEVANJA EVAKUACIJE.....	9
TEORIJE O VEDENJU LJUDI OB NESREČI (KRIZI)	13
MODELIRANJE EVAKUACIJE.....	19
SKLEP	21
PSIHOLOŠKE ZNAČILNOSTI EVAKUACIJE	23
UVOD	23
ZAZNAVA NEVARNOSTI: STRAH, VREDNOTE IN PRIMERJAVE	24
POTREBA PO GOTOVOSTI.....	27
STRAH PRED STRAHOM	28
RAVNANJE LJUDI OB EVAKUACIJI	30
1. Zaznava grožnje kot dejanske	31
2. Osebno tveganje.....	31
3. Prilagojevalni načrt	32
4. Družinski kontekst	33
5. Sorodstvene vezi	33
6. Vključenost v skupnost	34
OPOZARJANJE	41
POZORNOST.....	46
OPOZORILNI SISTEM	48
ZAUPANJE.....	51
SKLEP	52
PRIMERI EVAKUACIJE OB JEDRSKIH IN DRUGIH NESREČAH	55
UVOD	55
AKTUALNE IZKUŠNJE OB EVAKUACIJI: ORKANI IN DRUGE NESREČE.....	56
Orkan Katrina	56
Druge nesreče in krize	60

IZSTOPAJOČE JEDRSKE NESREČE	64
Windscale, Velika Britanija, leta 1957	64
Otok treh milj, ZDA, leta 1979.....	65
Černobil, Ukrajina (Sovjetska zveza), leta 1986	68
Fukušima, Japonska, 11. marec 2011	72
PRIMERJAVA JEDRSKE IN NARAVNIH NESREČ	77
SKLEP	79
ZAKLJUČEK	81
VIRI.....	87
PRILOGA: MODEL POTEKA EVAKUACIJE	95

UVOD

Knjiga »Psihološke in socialne značilnosti evakuacije«¹ se ukvarja s teoretičnimi in empiričnimi spoznanji o evakuaciji, še posebej o vedenju ljudi med njo. Avtorji uvodoma opredelimo in klasificiramo evakuacijo, v nadaljevanju pa predstavimo kronološki razvoj njenega proučevanja. Sledi oris psihosocialnih teorij oziroma pristopov, ki se ukvarjajo z evakuacijo, še posebej teorije množične panike, pristopa pripadnosti in normativnega pristopa ter pristopa socialne identitete. Največji poudarek namenjamo psihološkim značilnostim evakuacije, saj dosedanja teoretična spoznanja in empirični podatki kažejo, da je evakuacija v bistvu zelo zapleten psihosocialni proces, zamejen s številnimi spremenljivkami, ki v končni fazi vplivajo na to, ali se bodo ljudje v primeru nesreče evakuirali ali ne, kako hitro se bodo evakuirali in koliko bodo ob tem upoštevali navodila pristojnih ustanov.

Teoretični obravnavi fenomena je sledila dokaj podrobna sekundarna analiza tujih primerov evakuacije ob jedrskih in drugih nesrečah, pri čemer med naravnimi nesrečami izpostavljammo orkane Hugo, Andrew in Katrino, ki so pojavili v ZDA leta 1989, 1992 in 2005. Med nesrečami v jedrskih elektrarnah pa izpostavljammo najbolj znane in najhujše primere, in sicer Wind-scale v Veliki Britaniji (1957), Otok treh milj v ZDA (1979), Černobil v nekdanji Sovjetski zvezi, današnji Ukrajini (1986), in Fukušima na Japonskem (2011). Ob analizi smo upoštevali, da so nekatere generične značilnosti teh primerov lahko uporabne v primeru evakuacije v drugih državah, tudi v Sloveniji, vseh

---

¹ Knjiga temelji na izsledkih raziskovalnega projekta »Pripravljenost na evakuacijo v primeru jedrske nesreče«, ki ga je Obramboslovni raziskovalni center pri Fakulteti za družbene vede, v Ljubljani, izvedel po naročilu Občine Krško. Raziskava je bila del širšega projekta, ki ga je finančial Financni instrument civilne zaščite Evropske unije.

pa ne gre posploševati in jih nekritično prenašati v prostor, kjer so socialno-ekonomske, političnoupravne, kulturnovrednotne in demografske okoliščine drugačne. V sklepu knjige predstavljamo najpomembnejše ugotovitve naše analize evakuacije v primeru nesreč.

OPREDELITEV IN PROUČEVANJE EVAKUACIJE

UVOD

Evakuacija je pomemben zaščitni ukrep za obvladovanje posledic naravnih in drugih nesreč, ki ga imajo na voljo oblasti. To še posebej velja, če jo lahko izvedejo pravočasno, pred pojavom nesreče, saj s tem zaščitijo življenja, zmanjšajo število in težo poškodb ter vsaj nekoliko zavarujejo premoženje. V tem smislu je evakuacija ogroženega prebivalstva učinkovito sredstvo za zmanjševanje negativnih posledic nesreč. Akterji kriznega upravljanja in vodenja vidijo evakuacijo kot generični zaščitni mehanizem, saj je učinkovita pri vrsti nesreč, od poplav, orkanov, vulkanskih izbruhov, nesreč z nevarnimi snovmi do nesreč v jedrskih elektrarnah, če omenimo zgolj nekatere (Lindell in Perry, 1991: 133).

Preselitev prebivalcev je nujna kot sredstvo za preprečevanje oziroma blažitev hude okoljske grožnje, pri kateri so drugi ukrepi omejeni glede svoje učinkovitosti, varnosti in izvedljivosti ali pa predragi (Perry in Lindell, 1997). Za evakuacijo lahko rečemo, da je kompleksen psihosocialen proces, ki se pojavlja kot posledica opozorila in/ali dejanske nuje. Vključuje umik oseb z ogroženega območja, njihovo začasno zavetje ter vrnitev domov (Bolin, 1989). Drabek (1986) omenja različne vrste evakuacije in navaja naslednjo razvrstitev, upošteva fazo razglasitve evakuacije in čas njenega trajanja:

- preventivno (pred nesrečo, kratkotrajna),
- zaščitno (pred nesrečo, dolgotrajna),

- reševalno (po nesreči, kratkotrajna) in
- obnovitveno (po nesreči, dolgotrajna).

Seveda so možne še druge klasifikacije evakuacije, saj v teoriji prepoznamo izraze, kot so obvezna, priporočena in prostovoljna evakuacija, razglašena ali nerazglašena (samoiniciativna) oziroma uradna in neuradna evakuacija, horizontalna in vertikalna ter tudi splošna (množična) ali delna, selektivna oziroma postopna evakuacija.

Glavni cilj evakuacije je torej zaščita človeških življenj, vendar pa ima vsaka evakuacija (tudi tista, ki je bila razglašena preventivno, pa do nesreče ni prišlo) velik vpliv na družbo in njeno gospodarstvo. Ljudje so pod velikim stresom, prihaja do izgub dohodka in zmanjšanja obsega proizvodnje, vpliv na kmetijstvo in storitveno dejavnost je prav tako negativen. K temu pa je treba prišteti še stroške operacije same in skrbi za evakuirane ljudi. Zaradi naštetih dejstev mora biti vsaka odločitev za evakuacijo temeljito pretehtana (Wojciechowska, 2010: 2). Pri preventivni evakuaciji je odločevalec v težkem položaju, saj je soočen z izbiro med posledicami evakuacije, če je ta izvedena, do nesreče pa ne pride, in posledicami (žrtvami) nesreče, če do nje pride, evakuacija pa ni bila izvedena (Wojciechowska, 2010: 6).

Evakuacija, kot oblika prilagajanja človeka naravnim in drugim nesrečam, ima zelo dolgo zgodovino. V petem stoletju pred našim štetjem je grški zgodovinar Herodot opisal evakuacijo Egipčanov zaradi sezonskih poplav reke Nil. O evakuaciji je veliko napisanega v novinarskih, poljudnih in strokovnih zapisih, vendar pa do začetka osemdesetih let ni bilo prav veliko prostora namenjenega proučevanju spremenljivk, ki so pomembne za posameznikovo odločanje o evakuaciji kot odgovoru na opozorilo o nesreči (Perry, 1979: 25). V zadnjem obdobju pa na tem področju opažamo intenzivnejše raziskovanje.

Na velik pomen raziskovanja fenomena evakuacije opozori tudi Girod (2012: 1), ki poudari, da so se v preteklosti zgodile mnoge nesreče, pri katerih evakuacija ni bila pravočasna in uspešna, čeprav so bili na voljo načrti in celo modeli evakuacije. Avtor meni, da je del problema v tem, da **načrti in modeli niso bili dovolj utemeljeni na teoretičnih oziroma znanstvenih spoznanjih**. Po njegovem mnenju bi morale biti načrtovanje in modeliranje evakuacije utemeljeno na trdnih socialno-psiholoških

teorijah in empiričnih spoznanjih o vedenju množic (*crowd behaviour*) ob nesreči.

Kammerbauer (2006) fenomen evakuacije obravnava pod pojmom 'krizna mobilnost', ki jo razume kot umik ljudi z doma zaradi grozeče nevarnosti in vrnitev domov, ko nevarnost mine.

KRONOLOŠKI RAZVOJ PROUČEVANJA EVAKUACIJE

Neposredno po drugi svetovni vojni so evakuacijo proučevali v povezavi z bombnimi napadi na britanska, nemška, japonska in druga mesta, obravnavali so jo kot problem socialne psihologije ob stresnih življenjskih dogodkih ali kot logistični in administrativni problem na evakuiranih območjih. Šlo je bolj za poročanje o uspehu ali neuspehu različnih evakuacijskih prizadevanj, ni pa bilo poskusov povezovanja izsledkov različnih raziskav ali razvijanja načel za razumevanje procesa evakuacije (Perry, 1979: 26).

V šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je več raziskav ukvarjalo z evakuacijo (Drabek, Boggs, Stephenson, Mileti, Beck in drugi), vendar niso prinesle analitičnih modelov, ki bi prepoznavali pomembne spremenljivke in vzpostavili vzorce pričakovanih odnosov med njimi. Perry (1979: 26) se je zato odločil, da bo oblikoval **teoretični kontekst evakuacije**, ki naj bi bil prvi korak k oblikovanju temelja za okvir, ki bo pojasnil določilnice evakuacije v primeru (naravnih) nesreč. Avtor se osredotoča na opis dejavnikov pri **prostovoljni evakuaciji, ki poteka pred nesrečo**.

Zgodovinsko gledano so analitiki evakuacijo obravnavali kot enega od možnih zaščitnih ukrepov, ki ga lahko uvedemo kot odgovor na opozorilo o nesreči. Posledično je bilo proučevanje evakuacije običajno umeščeno v rubriko sistemov opozarjanja ter posameznikovega prilagojevalnega ali zaščitnega odziva. Mnoge od teh raziskav so z vidika socialnih sistemov proučevale proces opozarjanja (Chapman, Janis, Williams, McLuckie, Mileti in drugi). Modeli, ki so jih v raziskavah razvili, so poudarjali makroprocese na agregatni stopnji in so se ukvarjali z